

PROBIERNICTWO – terminologia

Maria Magdalena Ulaczyk

Część I

Artykuł stanowi pierwszą część cyklu informującego o najważniejszych terminach stosowanych w probiernictwie.

Zgodnie z artykułem 27 ust.1 ustawy z dnia 1 kwietnia 2011 r. „Prawo probiercze” (Dz. U. Nr 92, poz. 529), zadania państwa związane z przeprowadzaniem badań i oznaczaniem wyrobów metali szlachetnych i wyrobów zawierających metale szlachetne oraz nadzorem nad wykonywaniem przepisów ustawy, sprawują **organy administracji probierczej**, którymi są: Prezes Głównego Urzędu Miar – organ centralny oraz dyrektorzy okręgowych urzędów probierczych - organy szczebla okręgowego, wykonujące swoje zadania przy pomocy kierowanych przez nich **urzędów probierczych**.

Zdarza się bardzo często, iż w kontaktach z przedstawicielami innych instytucji, szczególnie tych nie związanych z branżą złotniczą i nie znających przepisów tej ustawy, kiedy pada nazwa „**urząd probierczy**”, pojawia się pytanie, czym zajmuje się taki urząd. Często działalność administracji probierczej kojarzy się z „próbowaniem” alkoholu, zdarzają się nawet telefony z pytaniami, czy można w urzędzie zakupić odpowiednią aparaturę do określenia zawartości alkoholu w napojach lub analizatory wydechu...

Kierunek rozumowania jest w zasadzie właściwy, bo podstawą probiernictwa jest **pobieranie próbek** materiału i wykonywanie badań w celu określenia próby, jednak w odniesieniu do zupełnie innej grupy towarów, niż napoje alkoholowe. Przedmiotem prowadzonych badań są wyroby złotnicze, a ustalenie próby polega na określeniu zawartości metalu szlachetnego w stopach, z których je wykonano.

Przeciętny klient sklepu z wyrobami jubilerskimi, posiadający pewną wiedzę na temat probiernictwa pyta sprzedawcę o to, jaka jest „próba” nabywanego wyrobu albo czy na wyrobie znajduje się „próba”. To drugie pytanie dowodzi, iż terminologia z zakresu probiernictwa nie jest do końca znana i mylą się pojęcia „próba” i „**cecha probiercza**”. Są one ściśle powiązane, ale ich znaczenie jest inne, a niestety niełatwo jest dotrzeć do rzetelnych źródeł informacyjnych, bowiem wiele powszechnie dostęp-

nych wydawnictw encyklopedycznych w ogóle nie zawiera haseł z dziedziny probiernictwa.

Rolą niniejszego opracowania jest uporządkowanie i zdefiniowanie stosowanych terminów, co powinno ułatwić interesantom urzędów probierczych oraz nabywcom wyrobów z metali szlachetnych praktyczne stosowanie tej specjalistycznej terminologii.

Szereg pojęć z zakresu probiernictwa wprowadza ustawa „Prawo probiercze”, która m.in. definiuje „próbę” i „cechę probierczą”:

próba – to stosunek masy czystego metalu szlachetnego zawartego w stopie do masy stopu wyrażony w częściach tysięcznych;

cecha probiercza – to prawnie chroniony znak urzędowy, potwierdzający zawartość metalu szlachetnego w wyrobie.

Poza oficjalną, wyżej przywołaną, ogólną definicją próby, w ustawie, w art. 24 ust. 1, wprowadzono pojęcie **prób obowiązujących** na terenie RP. W świetle tych przepisów dla platyny obowiązują próby: 0,999; 0,950; 0,850, dla palladu: 0,999; 0,850; 0,500, dla złota: 0,999; 0,960; 0,750; 0,585; 0,500; 0,375; 0,333, a dla srebra: 0,999; 0,925; 0,875; 0,830; 0,800.

W języku potocznym, używanym przez pracowników urzędów probierczych oraz w kontaktach z interesantami funkcjonują dodatkowo inne pojęcia:

próby deklarowane – tzn. próby wyrobów z metali szlachetnych deklarowane przez interesantów urzędu probierczego (wytwórców, importerów) w chwili zgłaszania tych wyrobów do badania i oznaczania cechami probierczymi lub takie, o których informują znajdujące się na wyrobach oznaczenia (np. cechy probiercze innych krajów lub liczbowe oznaczenia). Przeprowadzone w urzędzie badanie ma potwierdzić, iż odpowiadają one próbom obowiązującym w RP;

próby rzeczywiste – tzn. konkretne próby stopu, z którego wykonano wyroby z metali szlachetnych, ustalone na podstawie badań przeprowadzonych w urzędzie

probiernym. Po ustaleniu rzeczywistej próby zapada decyzja o umieszczeniu cechy probierczej, wydaniu świadectwa badania lub oznaczeniu wyrobu znakiem MET, podejmowana zgodnie z zasadami określonymi w art. 10, 11, 13 i 14 ustawy „Prawo probiercze”. Jeśli rzeczywista próba jest niezgodna z deklarowaną i niższa od obowiązującej, wyrób oznaczany jest cechą probierczą przewidzianą dla kolejnej niższej, obowiązującej próby. Np. wyrób srebrny o próbie deklarowanej przez zgłaszającego „Ag 0,925”, którego próba w wyniku badania została określona jako „Ag 0,920”, będzie oznaczony cechą probierczą przewidzianą dla próby Ag 0,875.

W świadectwie badania podawana jest zarówno rzeczywista próba, zgodna z wynikiem badania, jak też próba obowiązująca.

Surowce, półfabrykaty oraz złom oznaczane są w sposób odnoszący się do konkretnego wyniku badania: liczbowo, w częściach tysięcznych, cyframi od 0 do 9, zgodnie z rzeczywistą próbą.

Do terminu: „próba” nawiązują następujące terminy: **probiernictwo** – zgodnie z hasłami jakie pojawiają się w wydawnictwach encyklopedycznych jest to: „badanie i cechowanie wyrobów jubilerskich wykonanych z metali szlachetnych i ich stopów”, ale bliższe prawdzie jest definiowanie probiernictwa jako dziedziny zajmującej się określeniem prób wyrobów wykonanych ze stopów metali szlachetnych, tym bardziej, że nie wszystkie systemy prawne przewidują oznaczanie badanych wyrobów cechami probiernymi;

urząd probierczy – urząd powołany do kontroli zawartości metali szlachetnych w stopach, z których wykonane są wyroby jubilerskie; w wyniku przeprowadzonych badań urząd określa próby tych wyrobów oraz wydaje odpowiednie decyzje w tym zakresie. W Polsce funkcjonują dwa Okręgowe Urzędy Probiercze: OUP w Krakowie z wydziałami zamiejscowymi w Chorzowie, Częstochowie, Poznaniu i Wrocławiu i OUP w Warszawie – z wydziałami zamiejscowymi w Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku i Łodzi;

probiernia – potoczna, dawniej powszechnie używana nazwa urzędu probierczego;

probierny – specjalista, który wykonuje badania wyrobów z metali szlachetnych metodą przybliżoną, na kamieniu probiernym;

iglice probiercze – przyrządy, które służą do określania prób podczas badania metodą przybliżoną. W polskich urzędach stosuje się płaskie pręty metalowe, składające się z końcówki wykonanej z atestowanego stopu metalu szlachetnego o ściśle określonej próbie, przylutowanej do trzonka (uchwyty) wykonanego z metalu nieszlachetnego, na którym umieszczona jest informacja o składzie chemicznym iglicy;

kamień probierczy – podstawowe narzędzie pracy probierza, przeznaczone do badania wyrobów z metali szlachetnych metodą przybliżoną. Jest to oszlifowany łupek krzemionkowy, na ogół w kształcie płaskiego prostopadłościanu, o czarnej lub szarej barwie, który charakteryzuje się dużą odpornością na działanie kwasów mineralnych. Kamień powinien mieć zbitą, drobnokrystaliczną strukturę i odpowiednią twardość, co umożliwi dokonywanie narysów odpowiednio dobraną iglicą probierczą oraz badanym wyrobem. Określanie próby wyrobu dokonywane jest na podstawie oceny porównawczej barwy tych narysów, poddanych działaniu cieczy probierczej. W niektórych krajach używa się kamieni syntetycznych; **ciecz probiercza** – mieszanina kwasów mineralnych, kwasów mineralnych i soli lub wodny roztwór tych mieszanin, stosowany podczas badania wyrobów z metali szlachetnych metodą przybliżoną. Ciecz nanoszona jest

Kamień probierczy z narysami

fot. arch. własne

przy pomocy specjalnej szpatułki na narysy wykonane na kamieniu probierczym, poszczególnymi elementami badanego wyrobu i iglicami probierczymi. Podczas badania porównuje się zabarwienie narysów, uzyskane w wyniku zachodzącej reakcji chemicznej;

znacznik probierczy – narzędzie (stempel, punca) służące do umieszczania cech probierczych, określających próbę wyrobu.

W art. 15 ustawy „Prawo probiercze” opisano cztery rodzaje cech probierczych:

cecha podstawowa – informująca o rodzaju metalu szlachetnego i jego próbie, a także wskazująca urząd, który dokonał oznakowania. W wizerunku cechy podstawowej znajdują się następujące elementy:

- symbol metalu szlachetnego
- liczba określająca próbę
- litera określająca urząd probierczy lub jego wydział zamiejscowy;

cecha dodatkowa – określająca wyłącznie rodzaj metalu szlachetnego, z którego wykonano wyrób lub jego element (np. obramowanie kamienia). Dla przykładu – pierścionek wykonany ze stopu złota, w którym kamień został osadzony w obramowaniu ze stopu platyny, będzie oznaczony cechą podstawową dla stopów złotych i cechą dodatkową (zwaną potocznie „godłem”) dla stopów platyny;

cecha pomocnicza – służąca potwierdzeniu ważności wcześniej umieszczonych polskich cech probierczych;

cecha główna – służąca do oznaczania surowców, półfabrykatów oraz złomu.

Przepisy dotyczące cech probierczych, zasad ich umieszczania oraz sposobów i metod oznaczania wyrobów zawarte są w § 10–15 Rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 31 maja 2012 r. w sprawie wyrobów z metali szlachetnych (Dz. U. z dnia 19 czerwca 2012 r., poz. 681). Opis oraz graficzne wizerunki cech probierczych zawiera załącznik nr 1 do tego rozporządzenia.

Oprócz umieszczania cech probierczych, o których mowa w ww. ustawie i rozporządzeniu, polskie urzędy probiercze, ze względu na członkostwo RP w Konwencji o kontroli i cechowaniu wyrobów z metali szlachetnych, mają uprawnienia do posługiwania się tzw. **wspólną cechą kontroli** (common control mark – CCM), zwaną potocznie **cechą konwencyjną**. Zagadnieniom dotyczącym tej Konwencji oraz terminologii angielskojęzycznej w dziedzinie probiernictwa będą poświęcone kolejne artykuły.

Do terminu „cecha” nawiązują następujące terminy:

cechowanie – umieszczanie cech probierczych; w terminologii stosowanej w krajowych przepisach prawa probierczego: „oznaczanie wyrobu cechami probierczymi”;

cechownia – potoczna nazwa pomieszczenia, w którym wykonuje się czynności cechowania;

cechowniczy – osoba, która zajmuje się umieszczaniem cech probierczych (cechowaniem);

stół cechowniczy – stół, na którym wykonywana jest czynność cechowania;

kowadło cechownicze – przyrząd, na którym umieszcza się wyrób poddawany cechowaniu, w taki sposób, żeby odkształcenie po uderzeniu było jak najmniejsze. Odpowiedni dobór kowadła jest jednym z czynników decydujących o jakości cechowania;

młotek cechowniczy – młotek, którym uderza się w znacznik probierczy w celu umieszczenia cechy probierczej. W polskich urzędach probierczych dominuje cechowanie przy użyciu młotka (określane potocznie jako metoda „ręczna” lub „tradycyjna”), bowiem jest to szybki sposób umieszczenia oznaczeń, zapewniający ich trwałość.

Oprócz cechowania ręcznego stosowane są metody mechaniczne, półmechaniczne oraz laserowe. Szczegółowy opis metod oznaczania wyrobów z metali szlachetnych cechami probierczymi znajdzie się w innym artykule.

cechownik – potoczna, rzadko używana (przede wszystkim przez złotników), nazwa znacznika probierczego.

Przywołanie i wyjaśnienie pojęć potocznych, oprócz terminów oficjalnie obowiązujących, wywodzących się z prawa, pozwala poznać pracę urzędu probierczego jako instytucji, w której wydawanie decyzji administracyjnych poprzedzone jest szeregiem złożonych czynności technicznych.

Jeśli po lekturze tego tekstu jego czytelnik z większą swobodą będzie posługiwał się omawianą terminologią, a nabywając biżuterię zapyta sprzedawcę, **jaka jest jej próba i czy umieszczono na niej cechy probiercze**, można będzie stwierdzić, że artykuł spełnił zamierzoną funkcję.

W zapowiedzianej na wstępie dalszej części cyklu informującego o terminologii z dziedziny probiernictwa, znajdą się terminy dotyczące znaków imiennych, ich rejestracji, a także definicje metod badawczych, stosowanych do określania zawartości metali szlachetnych. W przyszłości planowane jest również omówienie terminologii prawnej, dotyczącej różnych systemów kontroli obrotu wyrobami z metali szlachetnych, przyjętych w krajach Unii Europejskiej.

Czynność cechowania

fot. arch. własne

Tabela cech probierczych od 2012 r.

Dla wyrobów platynowych					
Cecha podstawowa dla próby 0,999	Cecha podstawowa dla próby 0,950	Cecha podstawowa dla próby 0,850	Cecha dodatkowa dla platyny		
Dla wyrobów palladowych					
Cecha podstawowa dla próby 0,999	Cecha podstawowa dla próby 0,850	Cecha podstawowa dla próby 0,500	Cecha dodatkowa dla palladu		
Dla wyrobów złotych					
Cecha podstawowa dla próby 0,999	Cecha podstawowa dla próby 0,960	Cecha podstawowa dla próby 0,750	Cecha podstawowa dla próby 0,585		
Cecha podstawowa dla próby 0,500	Cecha podstawowa dla próby 0,375	Cecha podstawowa dla próby 0,333	Cecha dodatkowa dla złota		
Dla wyrobów srebrnych					
Cecha podstawowa dla próby 0,999	Cecha podstawowa dla próby 0,925	Cecha podstawowa dla próby 0,875	Cecha podstawowa dla próby 0,830	Cecha podstawowa dla próby 0,800	Cecha dodatkowa dla srebra
Inne cechy		Znaki probiercze			
Cecha pomocnicza dla metali szlachetnych potwierdzająca cechy poprzednio wybite	Cecha główna dla metali szlachetnych	Znak do oznaczania wyrobów z metali nieszlachetnych	Znaki do kasowania cech lub oznaczeń		
Obowiązuje od 04.07.2012					